

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ПРИРОДА МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

FINANCIAL AND LEGAL NATURE OF CUSTOMS PAYMENTS

Радченко О.М., аспірантка
кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичний приватний університет

У статті автор визначає поняття митних платежів, зазначає, що вони є фінансово-правовою категорією, володіють усіма ознаками податків і зборів як фінансово-правових категорій і їх юридична природа співпадає із юридичною природою податків і зборів. Також автор визначає функції та ознаки митних платежів, наводить їх класифікацію. Інститут митних платежів являє собою відокремлену групу правових норм, спрямованих на врегулювання правовідносин щодо встановлення, обчислення, сплати, стягнення перерахування митних платежів у доходну частину бюджетної системи. Митні платежі є тими фіскальними платежами, що стягуються на підставі вимоги публічної влади для покриття видатків на виконання публічних функцій держави.

Ключові слова: митні платежі, мито, акцизний податок, податок на додану вартість, державний бюджет, надходження, видатки, зовнішньоекономічна діяльність, тариф, сплата.

В статье автор определяет понятие таможенных платежей, отмечает, что они финансово-правовой категорией, обладают всеми признаками налогов и сборов как финансово-правовых категорий и их юридическая природа совпадает с юридической природой налогов и сборов. Также автор определяет функции и признаки таможенных платежей, приводит их классификацию. Институт таможенных платежей представляет собой обособленную группу правовых норм, направленных на регулирование правоотношений по установке, исчислению, уплате, взысканию перечисления таможенных платежей в доходную часть бюджетной системы. Таможенные платежи являются фискальными платежами, взыскиваемыми на основании требования публичной власти для покрытия расходов на выполнение публичных функций государства.

Ключевые слова: таможенные платежи, пошлины, акцизный налог, налог на добавленную стоимость, государственный бюджет, поступления, расходы, внешнеэкономическая деятельность, тариф, оплата.

The customs payments are a financial and legal category, have all the characteristics of taxes and fees as financial and legal categories and their legal nature coincides with the legal nature of taxes and fees. The category of customs payments has been defined as mandatory payments levied by the customs authorities of Ukraine within the framework of their public financial activities in connection with the movement of goods across the customs border, established by tax and customs legislation of Ukraine, are revenues of the state budget of Ukraine.

The institute of customs payments is a separate group of legal norms aimed at regulating legal relations for the establishment, calculation, payment, recovery of transfer of customs payments in the revenue side of the budget system. The customs payments are those fiscal payments that are levied on the basis of a requirement of public authorities to cover expenditures for the performance of public functions of the state.

The signs of customs payments, revealing their essence, are: 1) customs payments are mandatory; 2) in accordance with the current legislation of Ukraine, customs payments are a source of replenishment of the state budget of Ukraine, to which they are fixed on a permanent basis and are credited to it in full; 3) the establishment of customs payments is a complex process in which the rules of both customs and tax legislation of Ukraine are used. Its essence is not only to establish a list of customs duties, but also to determine all the essential elements: the payer, the object of taxation, base, rate, procedure and timing of calculation and payment. The list of customs payments is contained in the Customs Code of Ukraine; 4) the main tasks of the customs authorities include the collection of customs payments, as well as special, anti-dumping and countervailing duties, control of the correctness of their calculation and timeliness of payment, taking measures to enforce them within its competence; 5) payment of customs duties is ensured by coercive force of the state. This institution is based on the legitimacy of the behavior of participants in foreign trade transactions.

The author also provides a classification of customs payments and defines the functions performed by customs payments.

Key words: customs payments, customs duty, excise tax, value added tax, state budget, revenues, expenditures, foreign economic activity, tariff, payment.

Постановка проблеми. Державний бюджет України має залежність від зовнішньоекономічної діяльності, тому державна митна політика в сучасних умовах в Україні відіграє дуже важливу роль. Від ефективності роботи митних органів зі збору митних платежів залежить не тільки поповнення доходної частини державного бюджету України, але і подальше фінансування видатків держави на різні сфери суспільного життя (освіта, охорона здоров'я, наука тощо).

Незважаючи на значимість митних платежів для державного бюджету, до істотних недоліків чинного законодавства слід віднести досить вузький і однобокий підхід до визначення їх поняття в чинному законодавстві України, зокрема в Податковому кодексі України.

Мета статті – дослідити фінансово-правову природу митних платежів.

Виклад основного матеріалу. Питання правового регулювання митних платежів в науці фінансового права досліджували Л.К. Воронова, О.П. Гетманець, О.О. Дмитрик, Є.В. Додін, Л.М. Касьяненко, Б.А. Кормич, Ю.О. Костенко, М.П. Кучерявенко, О.А. Лукашев, А.О. Монаснко, В.Я. Настюк, О.П. Орлюк, О.В. Покатаєва, О.В. Солдатенко, Н.Ю. Пришва, Л.А. Савченко, О.В. Солдатенко, Н.Я. Якимчук та ін.

Митні платежі стягуються митними органами, серед яких Митним кодексом України [4] визначено мито, ПДВ, акцизний податок. Так, наприклад, платники податку на додану вартість з товарів, що імпортуються на територію України, перераховують зазначені платежі на єдиний казначейський рахунок митних органів. Оплатою податку на додану вартість вважається надходження коштів на цей рахунок на час митного оформлення. При цьому податок на додану вартість стягується в національній валюті України та зараховується до доходу Державного бюджету України.

Контроль за правильністю обчислення і своєчасністю сплати податку на додану вартість із товарів, що імпортуються в Україну, під час митного оформлення здійснюється митними органами, а під час їх реалізації – податковими органами. Повернення надміру чи помилково нарахованих і сплачених сум податку на додану вартість здійснюється митними органами у разі подання їм оформленої вантажної митної декларації на ввезення товарів та розрахункових платіжних документів про їх сплату.

На нашу думку, ознаками митних платежів, що розкривають їх сутність, є:

1. Митні платежі носять обов'язковий характер. У відповідності із ч. 1 ст. 36 Податкового кодексу України податковим обов'язком визнається обов'язок платника

податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку у строки, визначені цим Кодексом, законами з питань митної справи. Відповідно до ч. 2 ст. 36 цього ж кодексу податковий обов'язок виникає у платника за кожним податком та збором [3].

2. У відповідності із чинним законодавством України митні платежі виступають джерелом поповнення державного бюджету України, за яким вони закріплені на постійній основі і зараховуються у нього в повному обсязі. Таким чином, можна з повною впевненістю говорити про те, що митні платежі як джерело доходів державного бюджету України відіграють важливу роль. Разом з іншими обов'язковими платежами вони служать основою фінансової діяльності держави. Будучи фіскальними доходами державного бюджету митні платежі не можуть бути витрачені на якісь інші цілі. Усі заходи, що приймаються митними органами, мають бути спрямовані на забезпечення своєчасного й повного надходження коштів від сплати митних платежів до державного бюджету України.

3. Встановлення митних платежів являє собою складний процес, в рамках якого використовуються норми як митного, так і податкового законодавства України. Суть його полягає не тільки в закріпленні певного переліку митних платежів, але і у визначенні всіх суттєвих елементів: платника, об'єкта оподаткування, бази, ставки, порядку та строків обчислення і сплати. Перелік митних платежів міститься в Митному кодексі України. Кодекс містить загальні положення про митні платежі, а також ряд питань, пов'язаних із порядком сплати, стягнення, забезпечення сплати митних платежів тощо. Ставки ПДВ і акцизів регламентовані нормами податкового законодавства, зокрема Податковим кодексом України, в якому міститься перелік підакцизних товарів.

Включення в митне законодавство інституту митних платежів як сукупності норм, що встановлюють види, порядок розрахунку та умови справляння обов'язкових платежів, не безперечно, оскільки платежі в державі в цілому визначають предмет регулювання податкового права. Між тим у деяких країнах, зокрема у Франції, митне право є підгалуззю податкового права, а центральний орган митного управління включений у структуру міністерства фінансів. Це пояснюється спочатку фіскальним характером діяльності митних органів, що полягає у зборі митних платежів, кошти від справляння яких спрямовуються в державний бюджет. Комплексність галузі митного законодавства проектується і на інститут митних платежів, який врегульовано нормами як митного, так і податкового законодавства.

4. До основних завдань митних органів належить справляння митних платежів, а також спеціальних, антидемпінгових і компенсаційних мит, контроль правильності їх обчислення та своєчасності сплати, прийняття заходів з їх примусового стягнення в межах своєї компетенції.

5. Сплата митних платежів забезпечується примусовою силою держави. Цей інститут ґрунтується на легітимності поведінки учасників зовнішньоторговельних операцій. Неправомірна поведінка осіб у даній сфері тягне за собою відповідальність. Так, чинне законодавство України передбачає відповідальність за несплату, ухилення від сплати, а також порушення строків сплати митних платежів. Відповідно до ч. 1 ст. 212 Кримінального кодексу України умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах, – карається штрафом від трьох тисяч до п'яти

тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Мито – це обов'язковий платіж, що стягується митними органами у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон. Питання про правову природу мита є досить актуальним в даний час. Його дискусійність багата в чому зумовлена неоднозначністю позиції законодавця щодо розглянутого платежу.

За своєю правовою природою мито являє собою особливий вид обов'язкового платежу, якому притаманні загальні риси податку (обов'язковість, універсальність та ін). При цьому в характеристиці мита простежуються риси, властиві збору, а саме його індивідуальна відплатність [2, с. 53].

Таким чином, мито займає особливе місце в системі обов'язкових платежів. Представляючи собою особливий митний платіж, воно поєднує в собі ознаки як податків, так і зборів. Однак характеристика кожного із цих видів показала і суттєві відмінності, які не дозволяють віднести його ні до податків, ні до зборів.

На нашу думку, існують різні критерії класифікації митних платежів. За характером зовнішньоторговельної операції мита прийнято поділяти:

1) вивізне мито, яке встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію України;

2) вивізне мито, яке встановлюється законом на українські товари, що вивозяться за межі митної території України;

3) сезонне мито, яке встановлюється на строк не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів із дня встановлення сезонного мита;

4) спеціальне мито, яке встановлюється відповідно до Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» з метою захисту національного товаровиробника, у разі якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах та/або за таких умов, що їх ввезення заподіює або створює загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику, а також у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;

5) антидемпінгове мито, яке встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» в разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом демпінгу, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику;

6) компенсаційне мито встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику;

7) додатковий імпорتنний збір, який встановлюється законом відповідно до статті XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року та Домовленості про положення ГАТТ-1994 щодо платіжного балансу в разі значного погіршення стану платіжного балансу або істотного скорочення золотовалютних резервів, або досягнення ними мінімального розміру з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу та збільшення розміру золотовалютних резервів.

За способом стягнення розрізняють адвалорні, специфічні і комбіновані мита. Адвалорні обчислюються у відсотках від митної вартості товарів, специфічні – у встановленому розмірі за одиницю товару, а комбіновані мита являють собою поєднання першого і другого видів. Найбільш поширені адвалорні ставки мита. Їх застосування сприяє збільшенню надходжень при підвищенні світових цін на продукцію з високим ступенем переробки.

Специфічна ставка від адвалерної ставки мита відрізняється відсутністю прямої залежності від кон'юнктури світового ринку, тобто від зміни цін – їх зростання або зниження.

Залежно від країни походження мита поділяють на базові (мінімальні), пільгові (преференційні), максимальні і каральні. Мінімальні (базові) ставки мита – це ставки, які застосовуються щодо товарів тих країн, які користуються режимом найбільшого сприяння і складають 100% від зазначених у Митному тарифі України ставок. Базові ставки, як правило, носять договірний характер і закріплюються в міжнародних угодах.

Максимальні ставки митних платежів, на відміну від базових, встановлюються на основі одностороннього волевиявлення уповноважених органів влади. Якщо торговельно-політичні відносини не передбачають режим найбільшого сприяння, то застосовуються ставки ввізних мит, що збільшені вдвічі, тобто складові 200% від зазначених у митному тарифі. Зазначимо, що максимальні ставки є межею митного справляння.

Преференційні (пільгові) ставки митних зборів більш низькі, ніж мінімальні ставки митних зборів. Даний вид ставок застосовується розвинутими країнами по відношенню до товарів, що походять із країн, що розвиваються.

За порядком введення виділяють ординарні і партикулярні ставки митних платежів. Ординарні мита застосовуються при стабільному розвитку зовнішньої торгівлі, є безумовними і не обмеженими в часі. Партикулярні мита вводяться у зв'язку з необхідністю проведення протекціоністської зовнішньоторгівельної політики з метою підтримки платіжного балансу держави у зв'язку із сезонними коливаннями кон'юнктури ринку. Партикулярні мита встановлюються з метою захисту економічних інтересів країни. Для України застосування захисних заходів по відношенню до імпортованих товарів є однією з умов успішного розвитку національної економіки.

Мито служить основним регулятором торгової політики держави. Даний механізм повинен бути спрямований на обмеження ввезення іноземних товарів, а це дозволить забезпечити не тільки захист, але й розвиток вітчизняного виробництва, стимулювати вивезення національних товарів за кордон [1].

Крім мита, в систему митних платежів включені і непрямі податки: ПДВ і акцизний податок.

До ознак, які визначають схожість ПДВ і акцизного податку, слід виділити такі:

- 1) ПДВ і акцизний податок належать до загальнодержавних податків;
- 2) ПДВ і акцизний податок належать до непрямих податків;
- 3) функціональне призначення ПДВ і акцизного податку також збігається. У системі митних платежів вони виконують функції щодо регулювання зовнішньої торгівлі, що сприяє створенню рівних умов для конкуренції вітчизняних та імпортованих товарів на внутрішньому ринку і поповнення державного бюджету України;
- 4) незважаючи на те, що ПДВ і акцизний податок належать до митних платежів, їх справляння в рамках митного законодавства здійснюють як митні, так і податкові органи. Як вже зазначалося, справляння непрямих податків здійснюють митні органи при переміщенні товарів через митний кордон;
- 5) у митній справі сплата ПДВ і акцизного податку здійснюється при імпорті товарів через митний кордон, отже, їх сплата є умовою такого переміщення;
- 6) правове регулювання ПДВ і акцизного податку здійснюється як податковим, так і митним законодавством України.

Різниця ПДВ від акцизного податку полягає в тому, що акцизний податок має чітко індивідуалізований характер, тобто прив'язку до конкретного кола товарів. Друга

відмінність полягає в тому, що ПДВ сплачується на всіх стадіях виробництва і обігу товарів, акцизний податок діє у сфері виробництва і первинної реалізації. При схожості фіскально-регулюючого призначення акцизного податку і ПДВ необхідно звернути увагу на те, що ПДВ виконує основне навантаження щодо здійснення фіскальної функції непрямих податків, на відміну від «індивідуального» акцизного податку, функціональне призначення якого переважно регулюючий початок.

Активне використання інституту митних платежів значно підвищує їх значимість для держави, особливо яскраво виявляється під час розгляду функцій, які виконують митні платежі. У науковій літературі виділяють різні функції митних платежів, однак, на думку більшості авторів, серед них можна назвати дві основні – фіскальну і регулюючу функцію [2, с. 54].

Виконуючи фіскальну функцію, митні платежі служать одним з основних джерел поповнення бюджету держави. Основна мета митного законодавства – забезпечити надходження митних платежів у бюджет держави. Забезпечення повного і своєчасного надходження митних платежів у державний бюджет України дійсно являє собою одне з найважливіших завдань, що стоять перед митним органом держави, однак у даному випадку ми говоримо саме про сукупність митних платежів, а не тільки про мито. Будь-яка розвинута в економічному відношенні держава використовує в якості непрямого впливу на економіку і на формування своїх доходів цілу сукупність податків, яка вимагає свого впорядкування та класифікації. Це обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб, що надходять у дохід держави у заздалегідь встановлених законодавством розмірах і в певні строки. Бюджет формується з допомогою системи державних доходів, які є частиною національного доходу країни, який формується через різні види грошових надходжень у власність держави з метою створення фінансової бази для реалізації її функцій і завдань. Головним джерелом доходів бюджету виступають обов'язкові платежі з фізичних та юридичних осіб, що стягуються у вигляді податків, зборів, мит тощо.

Регулююча функція митних платежів складається з економічних, політичних, а також правових заходів, спрямованих на захист внутрішнього виробника від іноземних конкурентів, залучення в країну товарів, що користуються попитом. Дана функція включає широкий спектр заходів від протекціоністського захисту внутрішнього виробника до лібералізації зовнішньоторгівельних відносин із метою наповнення внутрішнього ринку товарами та послугами, які користуються попитом.

У складі цієї функції можна виділити також три підфункції: стабілізуючу, протекціоністську та стимулюючу.

Стабілізуюча підфункція в умовах ринкової економіки покладена на основну частину ставок імпортованого тарифу, призначення яких – створення рівних умов конкуренції для імпортованих та вітчизняних товарів без встановлення переваг для одних або інших.

У науковій літературі прийнято виділяти два протилежні фланги зовнішньоторгівельної політики: автаркія і фритредерство. Автаркія передбачає повну або часткову ізоляцію від зовнішнього світу, а фритредерство – вільну торгівлю. Їх реалізація здійснюється за допомогою протекціонізму як системи заходів захисту внутрішнього ринку та забезпечення інтересів вітчизняного виробника, а також лібералізації, що допускає свободу конкуренції в догоду споживачеві [1].

На нашу думку, з одного боку, митний протекціонізм захищає національну економіку від навмисних і ненавмисних негативних впливів на неї. З іншого боку, митний протекціонізм як сукупність суспільних відносин, що виникають у результаті відокремлення внутрішнього економічного простору від умов конкуренції на зовнішніх

ринках, виконує наступальну функцію, пов'язану з інтеграцією у світове господарство і активацією міжнародних економічних відносин.

Найбільш яскраво регулятивний характер митних платежів проявляється в застосуванні спеціальних, антидемпінгових і компенсаційних мит.

Розглядаючи питання про регулюючу функцію митних платежів, не можна не звернути увагу на роль імпортерів мит у зовнішньоекономічній діяльності. Основне завдання імпортерів мит – це поповнення бюджету і боротьба з іноземною конкуренцією. Такі мита використовуються як знаряддя боротьби з іноземною конкуренцією і як засіб, що забезпечує збільшення прибутку як вітчизняних виробників, так і доходів держави. Необхідно зазначити, що, крім перерахованих показників впливу, імпортерні мита також дають можливість підвищення ціни на товари внутрішнього виробництва.

Відносно високі ставки на ввезені товари спрямовані на обмеження допуску товарів на внутрішній ринок продукції, а також на підтримку вітчизняного товаровиробника з метою пошуку ринку збуту цих товарів не внутрішньому ринку. Усі вищеперелічені характеристики впливу імпортерів мит можна віднести до розряду позитивних, проте є і негативна сторона застосування високих ставок даного виду платежу.

Метою стимулюючої підфункції є підтримка експортно-орієнтованих виробництв. Ця підфункція реалізується через систему податкових пільг щодо ввезення, як правило, обладнання, сировини, матеріалів для будівництва і розвитку підприємств на території держави, здатних випускати конкурентоспроможну експортно-орієнтовану продукцію. Вона виражається в розширенні сфери взаємовигідного співробітництва нашої країни та іноземних держав та залученні необхідних імпортерів товарів на ринок.

Використання інституту митних платежів, а також реалізація вище зазначених функцій дозволяє не тільки формувати бюджет держави, але і заохочувати ввезення чи ви-

везення певних товарів або обмежувати їх, ставити в рівні економічні умови товари вітчизняного виробника і товари іноземних конкурентів, проводити певну економічну, валютно-фінансову та іншу політику у сфері ЗЕД, орієнтувати діяльність суб'єктів зовнішньої торгівлі на дотримання національних інтересів держави.

На підставі викладеного можна митні платежі визначити як обов'язкові платежі, що стягуються митними органами України в межах здійснення ними публічної фінансової діяльності у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон держави, встановлюються податковим та митним законодавством України, є доходами державного бюджету України.

Висновки. Митні платежі є фінансово-правовою категорією, володіють усіма ознаками податків і зборів як фінансово-правових категорій, і їх юридична природа співпадає із юридичною природою податків і зборів. Категорію митних платежів визначено як обов'язкові платежі, що стягуються митними органами України в межах здійснення ними публічної фінансової діяльності у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон держави, встановлюються податковим та митним законодавством України, є доходами державного бюджету України. Визначення даного поняття надасть можливість удосконалити категорійний апарат науки фінансового права, правозастосовну діяльність митних органів на рівні нормотворчої роботи, розробити в подальшому відповідні зміни до Митного кодексу України з метою законодавчого врегулювання сутності митних платежів у зв'язку із прогалиною в частині їх визначення.

Інститут митних платежів являє собою відокремлену групу правових норм, спрямованих на врегулювання правовідносин щодо встановлення, обчислення, сплати, стягнення перерахування митних платежів у доходну частину бюджетної системи. Митні платежі є тими фіскальними платежами, що стягуються на підставі вимоги публічної влади для покриття видатків на виконання публічних функцій держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батанова Л. О. Поняття, сутність та особливості адміністрування митних платежів. *Lex Portus*. 2016. № 2. С. 114–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2016_2_12.
2. Прокопенко В.В., Козлова Д.В. Митні платежі в Україні: зміст і особливості. *Митна справа*. 2013. № 4(88). С. 50–56.
3. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/>.
4. Митний кодекс України : Закон від 13.03.2012 № 4495-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page>.